

Оріон

Ірина Грущинська
Зоя Хитра
Ірина Дробязко

Я досліджую світ

Частина 2

1

НАШ ТРЕТІЙ РОДИННИЙ ПРОЕКТ

ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ СВОГО БУДИНКУ, ВУЛИЦІ, СЕЛА АБО МІСТА

Чому моє рідне село або місто так називається?

Коли виникло місто або село, де я живу?

Чи є герб у мого рідного села або міста?

Яка вулиця головна у моєму селі?

Як називається головна вулиця
в моєму рідному місті?

На якій вулиці я мешкаю?
Чому вона має таку назву?

Коли побудований будинок, у якому я живу?

Який куточок природи мого міста
або села мені подобається найбільше?

Чим і ким славиться моє рідне село?
Що я знаю про своїх сусідів?

Які відомі люди жили і живуть
у моєму рідному місті?

Що я можу зробити корисного для свого рідного
села або міста?

Ірина ГРУЩИНСЬКА, Зоя ХИТРА, Ірина ДРОБЯЗКО

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

**Підручник інтегрованого курсу
для 1 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)**

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 06.07.2018 № 734)*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Дорогі вчителі, батьки, дорослі друзі першокласників!

Сподіваємося, що першокласники вже полюбили героїв нашого підручника, разом з якими вони відкривають і досліджують навколишній світ.

Зауважте, що в другому півріччі маленькі читайлики вже зможуть самостійніше справлятися з текстами. Після канікул варто нагадати їм про секрети умовних позначок.

— працюємо разом (у групі й парі)

— рушничок мудрості (загадки, прислів'я)

— ігри, інсценування, театралізація

— кошик цікавих запитань

— розкажи про свої почуття

2

— так позначаємо номер уроку в тижні у першому та другому півріччях

— урок творчої праці

Успіхів вам!

Любі діти!

Раді вітати вас після канікул. Ми переконані, що ви скучили за своїми друзями, вчителями, нашою школою радості.

Ви вже багато знаєте і вмієте. Головне, що ви навчилися товаришувати й переконалися: **досліджувати світ надзвичайно цікаво.**

На вас і ваших рідних чекають нові запитання й відкриття, а також нові цікаві проекти, які ви створюватимете разом.

— Я в тебе вірю!
Ти молодець!
Я тобі допоможу!

— Ти це зможеш!
Не бійся помилятися!
Вір у себе!

Отже, вирушаймо в наступну подорож. Бажаємо успіху кожному з вас!

Наше третє дослідження — «ЛЮДИНА І СВІТ»

— Що ти знаєш про світ? Яким він був раніше і яким стане в майбутньому? Хто нам допоможе розібратися?

— Це — пан Мандрівник. Він об'їздив увесь світ, але найцікавіше розповідає про нашу країну. А також про життя різних народів на Землі. Бо мандрувати — це справжнє щастя.

— Вітаю! Я — пан Мандрівник. Радий зустрічі з вами. Разом ми дізнаємося багато цікавого й корисного про світ навколо нас.

Перевірте мої рецепти щастя:

- ◆ **Досліджувати — значить шукати відповіді.**
- ◆ **Не почувайтеся безпорадними. Шукайте шляхи.**
- ◆ **Ти не один/не одна.**

Спільно з дорослими ви зможете виконати третій родинний проект «Досліджуємо історію свого будинку, вулиці, села або міста».

МОЄ ВІДКРИТТЯ: НАША БАТЬКІВЩИНА — УКРАЇНА

Ти дізнаєшся більше про свою Батьківщину та її державні символи.

ЯК НАЗИВАЄТЬСЯ НАША БАТЬКІВЩИНА?

— У кожної людини є своя рідна батьківська земля — Батьківщина. Наша з тобою Батьківщина — це країна Україна.

Переконаймося в тому, що вона прекрасна!

Позмагайтеся. Які вірші про Україну ви знаєте? **Прочитайте** їх виразно.

- **Поміркуй.** Чому слово **Батьківщина** ми пишемо з великої літери? **Поясни** свою думку.
- **Послухай** вірш і **придумай** до нього найвлучнішу назву.

Струмок серед гаю, як стрічечка.

На квітці метелик, як свічечка.

Хвилюють, маюють, квітують поля —

Добрідень тобі, Україно моя!

Павло Тичина

- **Роздивися** світлини. Які з них нагадують тобі про Україну?

1

2

3

4

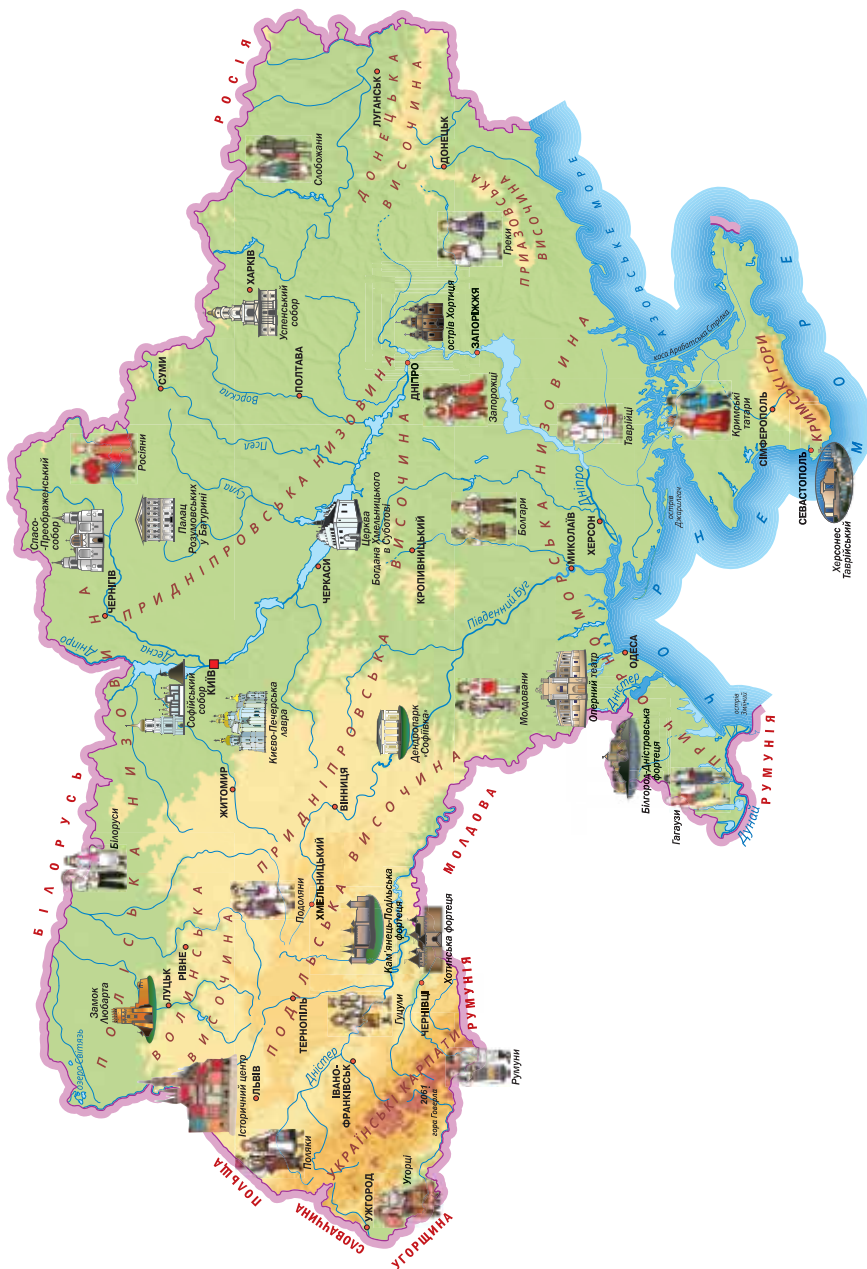

1

- **Розглянь** зображення України на карті — зменшеному зображенні її місцевості. **Поміркуй**, де ти мрієш побувати. Які міста хочеш відвідати?

Дослідить за допомогою карти, які в Україні є міста, річки та гори.

ЯКІ ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ?

— Кожна країна світу має свої державні символи: герб, прапор і гімн. Для всіх країн вони різні. Державний герб України — це золотий тризуб на синьому тлі. Історія цього символу почалася ще за часів Київської княжої держави Русі-України.

Тризуб на монетах давніх київських князів

Колір Державного прапора України — синьо-жовтий. Синій колір — це символ миру. Жовтий — символ достатку й добробуту.

Державною мовою в Україні є українська.

- **Поясни.** Що тобі нагадують кольори Державного прапора?

Державний гімн України — це урочиста пісня нашого народу. Музику до Гімну створив Михайло Вербицький на слова Павла Чубинського. Коли виконують гімн, зазвичай люди встають. Так вони висловлюють повагу до своєї Батьківщини.

Державний гімн України

Ще не вмерла України і слава, і воля,
ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
і покажем, що ми, браття, козацького роду.

- **Розгадай** таємницю Герба України. **Прочитай** зашифроване слово.

- **Досліди.** Де можна побачити державні символи України? Коли співають Державний гімн України?

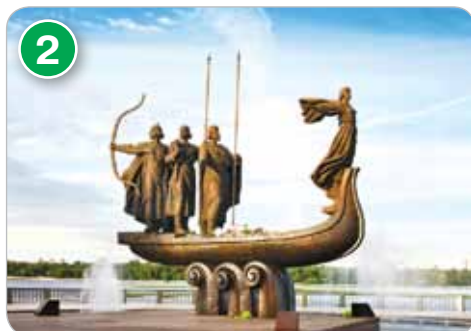

ЧИМ СЛАВИТЬСЯ СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ?

— Київ — столиця нашої держави. Це — найбільше місто України. У нього давня і славетна історія. Київ розтягнувся по обидва береги Дніпра-Славутича — головної річки України. Його центральна вулиця — Хрещатик, а площа — майдан Незалежності.

- **Досліди.** Чому наша столиця має таку назву?

Засновники Києва — Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь: на святі квітів та набережній Дніпра

- **Розглянь фото.** Розкажи, які пам'ятні місця Києва ти знаєш.

Дослідіть, чому саме в Києві встановлено ці маленькі скульптури.

Чому українську мову називають «*мовою єднання*»? Чому, коли звучить Гімн України, люди тримають руку на серці? Який куточок столиці України потрібно, на твою думку, зобразити на листівці?

За що варто любити Київ?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ПРО ЩО МОЖУТЬ РОЗПОВІСТИ ГЕРБ І ПРАПОР?

Знадобиться: дерев'яна паличка; папір;
клей; ножиці.

Техніка: аплікація, конструювання.

Дружні поради

Коли ми любимо людину, то можемо їй про це сказати. А як висловити любов до нашої рідної країни — України? Можна виготовити Герб або Прапор, вивчити її Гімн. А ще — прив'язати синьо-жовту стрічку. І тоді всі навколо зрозуміють: ця людина — маленький український громадянин.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: СЛАВНЕ МИНУЛЕ НАШОЇ КРАЇНИ

Ти відкриєш цікаві сторінки історії нашої Батьківщини.

4

КОЛИ ВИНИКЛА НАША ДЕРЖАВА?

— Україна — держава молода. Але історія її сягає давнини. Витоки нашої мудрості — у знаній в усьому світі Київській державі — княжій Русі-Україні, а мужності — у гетьманській Запорозькій державі. Але не завжди Україна була самостійною.

Запам'ятай!

24 серпня — День Незалежності України.

- **Розглянь** світлини. **Досліди.** З якою метою використовували ці споруди в минулому?

1

Запоризька Січ

2

Хотинська фортеця

 Обговоріть. Чи всі старі споруди можна вважати історичними пам'ятками?

- **Досліди.** Чи є історичні пам'ятки у твоєму місті або селі?
- **Поміркуй.** Чому необхідно берегти історичні пам'ятки?

ЯКІ ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ ПРИКРАШАЮТЬ УКРАЇНУ?

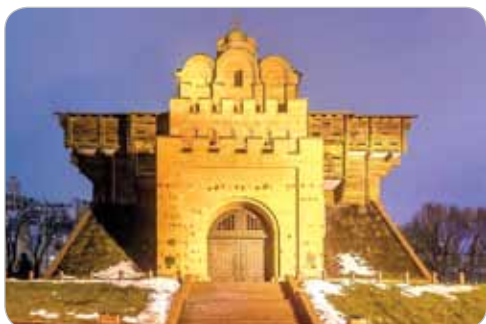

— В Україні є багато пам'яток культури, що належать до історичних скарбів не лише нашої Батьківщини, а й світу. Як цікаво дізнаватися про їхню загадкову минувшину!

- **Пригадай**, що таке культура. **Поясни**, як ти розумієш, що таке пам'ятки культури.

Роздивіться зображення пам'яток нашої країни.

Золоті ворота в Києві

Площа Ринок у Львові

Оперний театр
в Одесі

Музей «Писанка»
в Коломиї

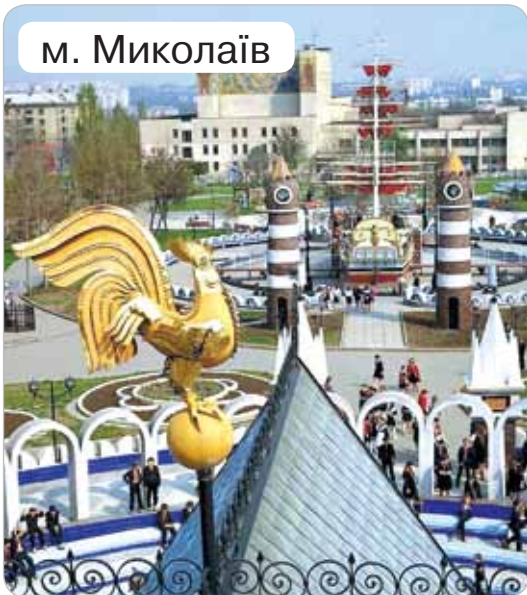
- **Досліди**. Які з цих пам'яток з'явилися раніше, а які — пізніше?

Зверни увагу: пам'ятки культури є скрізь. Тільки потрібно навчитися їх помічати і цінувати.

- **Поміркуй і доведи.** Чи можна зображені дитячі містечка в Києві, Миколаєві та Хмельницькому вважати пам'ятками культури?

м. Миколаїв

м. Київ

м. Хмельницький

- **Практичне дослідження.** Довідайся та розкажи більше про ту пам'ятку України, яка тобі сподобалася найбільше.

КИМ СЛАВЕТНА УКРАЇНА?

— Україна подарувала світові багато видатних особистостей. З-поміж них: мислителі, державні діячі, композитори, винахідники, художники й художниці, письменники й письменниці. Ці люди увічнили нашу Батьківщину. Адже їхні досягнення змінили світ на краще.

- **Пригадай і назви.** Яких славетних українців ти знаєш?

Розгляньте картини видатної української художниці Катерини Білокур.

«Мальви та троянди»

«Квіти та овочі»

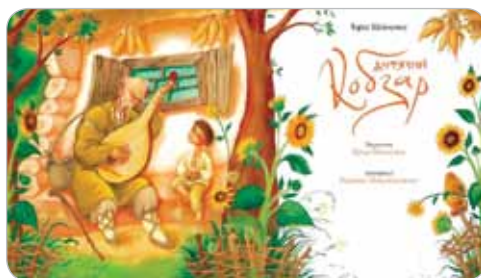
- **Придумайте** свої назви до картин художниці.
- Яке враження вони на вас справили?
Обговоріть їх з рідними.

- **Відшукай** досягнення видатних українців.

Тарас Шевченко

«Кобзар»

Сергій Корольов

Космічна ракета

Олег Антонов

Велетень літак «Антей»

Що в минулому нашої держави здається тобі найважливішим? Як доля твоєї родини пов'язана з історією нашої країни? Кого ти вважаєш видатними українцями сучасності?

Як ти мрієш прославити Україну?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЯК СТВОРИТИ МРІЮ?

Знадобиться: папір; картон.

Техніка: моделювання та конструювання.

Дружні поради

Зверни увагу: серед людей, які прославили Україну в світі, усі мали мрію. А чи є мрія в тебе? Може, ти хочеш удосконалювати світ своїми винаходами... Але кожна мрія починається із засвоєння різноманітних знань. Сконструємо разом веселі машинки з прямокутників, квадратів, трикутників. І разом будемо спостерігати, як пов'язані навколишній світ і наші математичні знання.

Переконаймося, що всі знання — корисні!

МОЄ ВІДКРИТТЯ: У КОЖНОГО СВІЙ НАЙКРАЩИЙ РІДНИЙ КРАЙ

Ти зрозумієш, що в кожної людини є свій рідний край.

7

ДЕ МІЙ РІДНИЙ КРАЙ? ЗВІДКИ Я РОДОМ?

У кожної людини і в тебе є свій рідний край. Це — твоя мала батьківщина.

Рідний край — це область країни, де розташовується твоє місто чи село, у якому проживають твої рідні та друзі, де твоя батьківська домівка.

— Наша Батьківщина — Україна — складається з 24 областей і півострова Крим. Кожна область поділяється на райони й має головне місто.

- **Роздивися** марку та герб Луганської області.
- **Розкажи**, що на них зображено.
- **Поміркуй**, чим славиться ця область нашої країни.

Дослідить, де розташовується ваш рідний край.

- **Пригадай.** Назви яких обласних центрів України ти знаєш?
- **З'ясуй**, у якій області живеш ти. Як називається твій район? А місто, село чи селище?

— До речі, визначити назву рідного краю легко, якщо ти знаєш, як називається твоя область. Справді, вони майже завжди збігаються. Наприклад, якщо ти живеш у Київській області, то твій рідний край — Київщина, а якщо у Львівській, то — Львівщина.

Чи згодні ви з прислів'ям?

За морем тепліше, та вдома миліше.

- **Практичне дослідження.** Яку назву має твій рідний край? Відшукай його на карті України. Чому він так називається?

ЯКИМ БУВ НАШ КРАЙ У МИНУЛОМУ?

— З давніх-давен наші предки вирощували хліб і розвивали різноманітні промисли. Це й різьблення по дереву, ткацтво, й вишивання рушників і сорочок. Вони вміли не лише виготовляти чудові гончарні вироби: горщики, глечики та інший посуд, — а й яскраво розписували його. Тобто наші давні майстри знали: усе, що зроблено руками, має бути зігрите серцем.

Уявіть, що ви разом із дослідниками потрапили на Сорочинський ярмарок. Вироби яких майстрів ви могли б там придбати?
Розіграйте.

Окрім того, українці завжди славилися у світі своїми мелодійними піснями та запальними танцями.

Прослухайте запис і заспівайте одну з народних українських пісень. Про що в ній розповідається?

- А яка українська народна пісня — твоя улюблена? **Заспівай**.
- **Роздивися** картину. Що на ній зображено? **Придумай** до неї назву. **Намалюй** ілюстрацію до своєї улюбленої української пісні.

- Як називається найвідоміший український народний танець? Чи вмієш ти його танцювати?

Прочитай і поясни зміст прислів'я.

У коваля руки золоті, а в співака — слова.

- **Досліди**. Які професії «заховалися» в таких поширених прізвищах?

КОВАЛЬЧУК ГОНЧАРЕНКО КРАВЕЦЬ

- Разом з дорослими **досліди походження свого прізвища**. Як воно виникло? Що може розповісти про твоїх предків?

ЧИМ ВІДОМИЙ МІЙ РІДНИЙ КРАЙ?

— Які вироби народних майстрів тобі доводилося бачити? Як їх використовують у побуті? Наші юні дослідники побачили на виставці багато цікавого й красивого. Допоможи їм розібратися, де живуть майстри, які виготовляють ці чудові вироби.

- **Роздивись** ілюстрації. Які витвори народних майстрів тобі сподобалися найбільше?
- **Досліди**, із чого вони виготовлені.

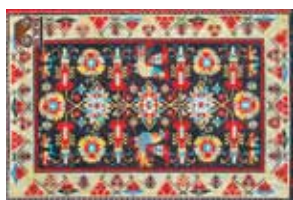
Косівська
кераміка

Годинник
з петриківським
розписом

Великодня
писанка

Килим

Скринька

Чому саме людей називають найбільшим багатством рідного краю? Уяви, що до вас у школу завітали іноземні гості. Що цікаве ти будеш розповідати їм про свій рідний край? А що зможеш показати?

Що ти хочеш подарувати на згадку про свій рідний край?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧИМ СХОЖІ ВСІ КИЛИМКИ?

Знадобиться: папір; клей; ножиці.

Техніка: плетіння.

Дружні поради

Ти пам'ятаєш, які килимки є в тебе вдома? Сучасні, старовинні, різнокольорові... Але всі вони трошки схожі: бо в них вкладені добро й майстерність тих людей, які їх придумували, виплітали, вибирали. З давніх-давен килими створювали тепло й затишок в українських оселях. Хай ваші паперові килимки теж принесуть взаєморозуміння у ваші родини! Відчуття рідного краю розпочинається із затишку рідної домівки.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ПРИРОДА МОГО РІДНОГО КРАЮ

Ти звернеш увагу на красу природи рідного краю та зміни в довкіллі взимку.

ЯКІ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ Є В МОЄМУ РІДНОМУ КРАЇ?

— Нумо разом милуватися неповторними краєвидами України! Усі вони увійшли до почесного переліку «Сім природних чудес України».

Заповідник
«Асканія-Нова»

Неймовірна річка
Дністер

Мармурова печера
у Криму — одна
з найкрасивіших у світі

Озеро Синевир —
найбільше озеро
українських Карпат

Озеро Світязь —
найглибше в Україні

Кам'яністі береги річки
Південний Буг у степу

Подільські Товтри —
залишки прадавнього
океану на Землі
можна побачити
тільки тут.

Розкажіть, де вам доводилося бувати.
Які дива природи ви бачили на власні очі?

- **Довідайтеся**, які мальовничі місця є у вашому рідному краї. Яке з них можна назвати природним чудом вашого рідного краю?
- **Дослідіть**. Яка форма поверхні Землі переважає у вашому краї? Рівнинна, горбиста чи гориста? Які річки й озера «напувають» ваш край?
- **Розкажи** дорослим. Чи знають вони, що в Україні є пустеля? І вона — найбільша в Європі?

Прочитай і поясни зміст прислів'я.

На чужій стороні й весна не красна.

- **Вислови власну думку**. У яку пору року природа твого краю — найкрасивіша?

УРОК-ЕКСКУРСІЯ. ПОДОРОЖ У ПРИРОДУ ВЗИМКУ

Місяці й періоди зими

грудень —
початок зими

січень —
середина зими

лютий —
злам зими

- **Досліди.** Які зміни відбуваються в природі взимку?

УЗИМКУ ВІДБУВАЮТЬСЯ ЗМІНИ В:

неживій
природі

Найнижче полудневе розташування Сонця. Короткий день. Замерзання водойм. Холодні вітри й випадання снігу.

житті
рослин

Рослини в стані спокою. Достигання шишок на сосні та ялині.

житті
тварин

Приліт снігурів — зимуючих птахів. Зимова зміна «вбрання» в білочки.

- **Розкажи** вдома про зимову екскурсію. **Склади розповідь** на тему «Чому я люблю зиму?».

УРОК-ЕКСКУРСІЯ. ПРАЦЯ ЛЮДЕЙ УЗИМКУ

- **Розглянь** світлини. Пригадай, яких клопотів завдає людям зима.

- **Поміркуй.** Чи потрібно взимку підгодовувати диких тварин? Як це роблять дорослі й діти?

- **Практичне завдання.** Піклуйся про птахів узимку. Зроби годівничку й підгодовуй їх упродовж зими. **Досліди**, яка їжа їм подобається найбільше.

Які звірі взимку змінюють забарвлення свого хутра? Яких птахів ти можеш побачити в зимові місяці? А як ти пристосовуєшся до зимових умов?

Що тобі найбільше подобається робити взимку?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧОГО МИ ВЧИМОСЯ У ПТАХІВ?

Знадобиться: папір; пластилін.

Техніка: аплікація.

Дружні поради

Чому люди люблять пташок? У кожного, мабуть, буде своя відповідь. Але зверни увагу: кожна пташка — маленька чи велика — поєднує в собі красиве й корисне. І ще пташки вміють радіти життю. Тож учімося в маленьких птахів приносити радість іншим. А нагадуванням про це стануть ваші саморобні пташечки. Не забувай, що справжнім птахам узимку потрібна наша допомога.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: СУЧАСНИЙ ДЕНЬ НАШОЇ КРАЇНИ

Ти переконаєшся, що добробут у країні починається з рідної домівки.

ХТО ВДОМА «ПОМІЧНИК»?

— У кожного вдома є «помічники», які допомагають приготувати їжу, закип'ятити воду, охолодити або зігріти повітря. Це — побутові прилади, що «працюють» за допомогою електроенергії. Користуватися ними варто обережно й тільки з дозволу дорослих.

Прочитай і відгадай загадку. **Придумай** свої загадки про побутові прилади.

Товстопуза біла пані крутить одяг в барабані.

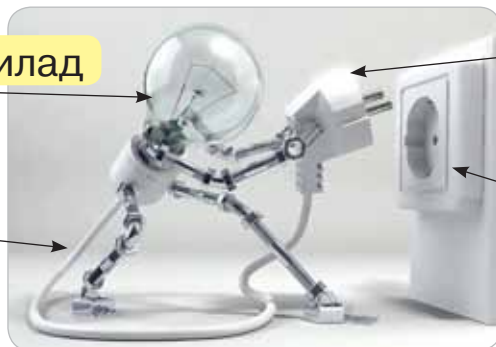
Запам'ятай! Умикаючи та вимикаючи електроприлади з розетки, потрібно тримати їх за штепсель, а не за дріт. Ніколи не роби цього вологими руками!

електроприлад

штепсель

дріт

розетка

- **Досліди.** Якими електроприладами в тебе вдома користуються найчастіше, а якими — зрідка?

ІЗ ЧОГО СКЛАДАЄТЬСЯ ДОБРОБУТ НАШОЇ КРАЇНИ?

— Які слова заховалися в цьому слові?

ДОБРОБУТ

Як ти розумієш його значення?

Знай, кожна людина повинна змалку сама дбати про свій добробут і добробут людей, які живуть з нею поряд.

- **Розглянь** дитячі малюнки, які діти підготували для участі в конкурсі «Безпека дитини — добробут країни». **Намалюй** свій малюнок на цю тему.

Прочитай і поясни зміст прислів'їв.

- *Тяжко тому жити, хто не хоче думати й робити.*
- *Не одяг прикрашає людину, а добрі справи.*
- **Поміркуй.** Чому кажуть, що добробут країни складається з добробуту кожної людини?

ЯК ПІДТРИМАТИ ЗАХИСНИКІВ НАШОЇ ДЕРЖАВИ?

— Боронити незалежність своєї країни — складний, але почесний обов'язок. Ті, хто безстрашно захищають нашу Батьківщину, — це справжні герої!

15

Нашим захисникам так потрібні підтримка й розуміння кожного з нас. Бо ми всі — єдина родина — українська громада!

- **Розглянь** дитячі малюнки. **Розкажи**, що на них зображено.

- Про що ти хочеш написати нашим відважним і добрим захисникам? **Добери** слова вдячності.

Прочитай і поясни зміст прислів'я.

Де мужність, там і перемога.

Чому без праці немає й добробуту? Які корисні справи ти вже вмієш робити? Чому захисники — це герої?

Про яке майбутнє для нашої країни ти мрієш?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЯК ЛЮБОВ МОЖЕ ДОПОМОГТИ СВІТОВІ?

Знадобиться: тоненькі шовкові стрічки; картон; папір.

Техніка: витинанка, макетування об'ємних форм.

Дружні поради

Запам'ятай одне прекрасне правило співжиття. Щодня потрібно знайти час, щоб сказати своїм рідним і близьким про свою любов до них. І цей день буде вдалим! Веселі сердечка-валентинки допоможуть кожному висловити свої почуття. Адже світ стає кращим, коли в ньому лунають слова любові! Переконайтеся в цьому самі!

МОЄ ВІДКРИТТЯ: НАРОДИ СВІТУ

Ти **довідаєшся**, які народи живуть в Україні та світі.

ЯКІ НАРОДИ ЖИВУТЬ В УКРАЇНІ?

— Кожна людина у світі живе серед людей, у **громаді**. Тому ми всі — **громадяни** своєї держави України.

- **Поміркуй.** Чому бути громадянином не лише почесно, а й відповідально?

Громадянами України є не лише українці. У нашій країні проживають кримські татари, поляки, білоруси, росіяни, румуни, євреї та представники багатьох інших національностей.

Усі разом ми становимо український народ!

- **Розглянь малюнки.** Дізнайся, які народи мешкають в Україні. **Помилуйся** їхнім національним одягом.

Кримські татари

Угорці

Поляки

Румуни

Білоруси

Росіяни

Болгари

Греки

Гагаузи

Усі ми різні, але рівні, як квітки у віночку!

- **Розкажи** про своє улюблене українське національне вбрання.
- **Дізнайся.** Яке національне коріння мають твої предки?

Прочитай і поясни прислів'я.

Одне дерево — не ліс, один чоловік — не народ.

Обговоріть. Яка риса найважливіша для громадян України?

ЯКІ В НАС КРАЇНИ-СУСІДИ?

— Україна — одна з найбільших країн Європи. Наша країна межує з Росією, Білоруссю, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою.

Ми прагнемо жити з нашими сусідніми країнами в злагоді й дружбі.

- **Допоможи** нашим дослідникам запам'ятати зображення прапорів країн-сусідів.

Угорщина

Польща

Білорусь

Молдова

Румунія

Росія

Словаччина

- **Досліди.** Які країни мають схожі прапори? Де можна побачити зображення прапорів?

Позмагайтеся, хто з вас швидше запам'ятає прапори країн-сусідів. Прапори яких ще країн світу ви можете впізнати?

- **Практичне завдання.** Сплануй маршрут уявної подорожі від свого міста чи села до однієї з країн світу.

ЯКІ КРАЇНИ Є НА ЗЕМЛІ?

— Усі народи світу зовні відрізняються між собою. Вони мають різні традиції, звичаї й мову. Водночас їх об'єднують спільні цінності: прагнення миру, щастя, добробуту, здоров'я та поваги один до одного.

- **Упізнай** країну за магнітиком. Як це тобі вдалося?

1

2

3

Позмагайтеся, хто з вас знає більше різних країн світу.

Придумайте та **інсценуйте діалоги** між представниками різних народів світу, які вихваляють свої національні страви.

1

2

3

Представники яких народів живуть в Україні? У якій країні світу тобі хотілось би побувати? Що найважливіше у стосунках між країнами? Чи любиш ти одягати вишиванку?

Яка інформація зацікавила тебе найбільше?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЯК ЗРОЗУМІТИ ІНШОГО?

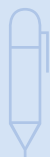
Знадобиться: папір.

Техніка: моделювання.

Дружні поради

Ти любиш, коли тебе слухають і поважають твою думку? А ти вмієш слухати інших?

Зрозумій: світ дужерізний. Але є ще одне правило співжиття: ми маємо вчитися прислухатися до іншої думки й поважати її. А в цьому нам допоможе різнокольорова веселка. У ній 7 кольорів (пригадай яких?). Разом вони створюють справжнє диво.

**МОЄ ВІДКРИТТЯ:
СВІТ У МИНУЛОМУ ТА МАЙБУТЬОМУ**

Ти з'ясуєш, як людські розум і винахідливість змінюють обличчя світу.

**ЯК ВИЗНАЧНІ ВІНАХОДИ
УДОСКОНАЛЮЮТЬ НАШ СВІТ?**

- **Поміркуй.** Які винаходи ти вважаєш найважливішими в історії людства?

Найважливіші винаходи

Кóлесо

Інтернет

Друкарський
верстат

- **Досліди**, як ці винаходи допомагають тобі в повсякденному житті.

Прочитай загадку, **поясни** відгадку. **Придумай** свою загадку про найвеличніший, на твою думку, винахід людства.

*Дерево — не дерево, а листки має,
той буде мудрим, хто їх добре знає.*

Позмагайтеся, хто з вас назве більше винаходів, якими ми користуємося в побуті.

- **Дізнайся** більше про українських винахідників.

Ігор Сікорський — видатний авіаконструктор, винахідник гвинтокрила.

Сергій Лебедєв
створив перший
у Європі комп'ютер,
який тоді ледь уміщався
у великій кімнаті.

Миколі Бенардосу
ми завдячуємо появою
кондиціонера, каструлі-скороварки,
машинки для приготування
морозива, а також пральної
машини.

ЯКИМ МИ ХОЧЕМО БАЧИТИ СВІТ У МАЙБУТНЬОМУ?

— Чи хотіли б ви за допомогою машини часу потрапити в майбутнє? Яким ви його уявляєте?

Учені передбачають, що в майбутньому люди житимуть у чудернацьких містах, які сягатимуть хмар. Стіни будинків перетворяться на сади та городи, що рухатимуться за Сонцем. Скрізь працюватимуть різноманітні роботи. Люди заселятимуть не тільки Місяць, а й Марс.

Придумайте діалоги між людьми, які житимуть у віддаленому майбутньому.

Розгляньте проекти міст майбутнього, опишіть їх.

- **Поміркуйте.** Чи зможуть у майбутньому люди існувати без живої природи?

Які винаходи людства тебе зацікавили? Чи хочеш ти бути винахідником? Куди тобі хотілось би здійснити космічну подорож? Чому?

Чи сподобалася тобі уявна мандрівка в минуле й майбутнє?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

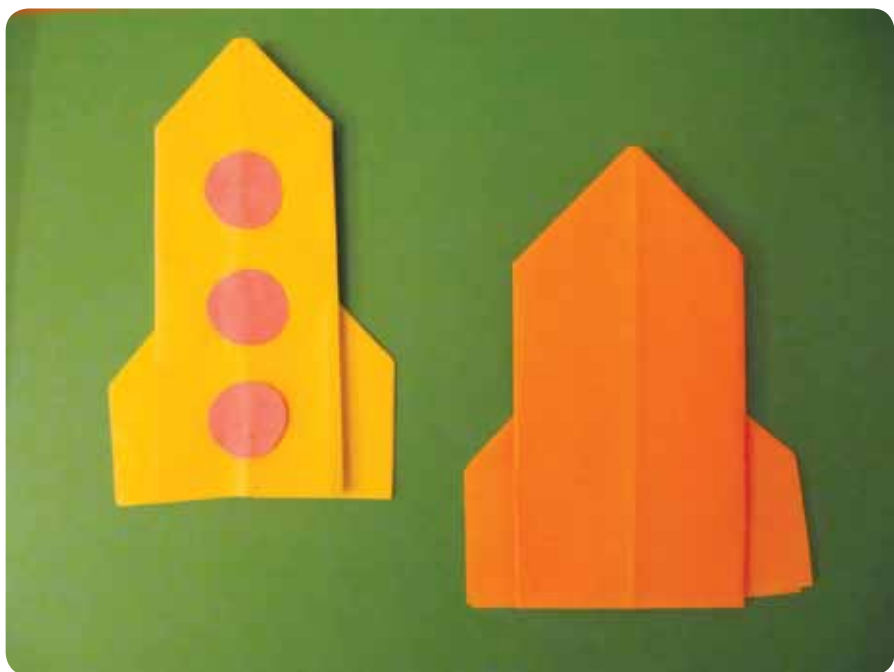
ЧОМУ УКРАЇНА — КОСМІЧНА ДЕРЖАВА?

Знадобиться: папір; клей; ножиці.

Техніка: оригамі.

Дружні поради

Ти любиш дивитися на зоряне небо? Знаєш, де пролягає Чумацький Шлях? Хочеш відправитися в космічну подорож? Нам усім дуже пощастило. Адже Україна — справжня космічна держава! Вона подарувала світові найбільші літаки й ракети. Сьогодні свою першу ракету змайструєш і ти. Може, з неї розпочнеться твоя подорож просторами Всесвіту. Завжди пам'ятай: ненька Україна чекатиме повернення своїх дорогих синів і дочок.

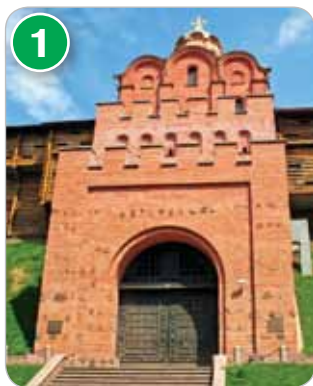

МИ ДОСЛІДЖУЄМО СВІТ!

Підбиваємо підсумки. Що нового, корисного й цікавого ми дізналися про світ навколо себе?

- **Роздивись і скажи.** Які з цих пам'яток можна побачити в Києві?

- **Обери правильну відповідь.** Україна — європейська країна.

«Так»   «Ні»

- **Обери.** Що **не** належить до державних символів України?

- **Добери три докази,** які переконують, що важливо знати й поважати інші народи світу.

Наше четверте дослідження — «ЛЮДИНА І ПРИРОДА»

— Чи знаєш ти, що належить до природи? Які живі істоти нас оточують? Які є правила поведінки серед природи?

— Ні, але дуже хочу довідатися. Нам у цьому допоможе наш четвертий помічник — пан Лісник.

— Вітаю! Я — пан Лісник. Збираймося разом досліджувати природу. Ми дізнаємося про те, як жити в злагоді з природою, розуміти й берегти її. Будьмо спостережливими й добрими! Пропоную перевірити мої рецепти щастя:

- ◆ **Природа — це життя.**
- ◆ **Природа — це здоров'я.**
- ◆ **Знай, люби та бережи природу.**

Спільно з дорослими ви зможете виконати свій четвертий родинний проект «Мої друзі — рослини і тварини».

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ЦІННІСТЬ ПРИРОДИ ДЛЯ ЖИТТЯ

Ти дізнаєшся про значення природи для життя.

22

ЯК МОЄ ЖИТТЯ ПОВ'ЯЗАНЕ З ПРИРОДОЮ?

- **Прочитай** речення. Продовж думку.

Природа — це ясне сонечко, свіже повітря, прозора вода, зелена травичка, спів соловейка...

- **Пригадай і розкажи**, чи ти відчуваєш радість, коли буваєш на природі.
- **Досліди.** Що на цих світлинах належить до природи?

Запам'ятай! Від природи залежить життя.

Без сонячного світла й тепла, без повітря, необхідного для дихання, і без прісної води не виживуть ні рослини, ні тварини, ані люди.

Однак, виявляється, природне довілля за-непадає. Забруднюються повітря, вода й земля, зникають рослини й тварини. Щоб не погіршувався стан неживої та живої природи, її потрібно пізнавати й досліджувати, любити й охороняти.

ЯК Я БУДУ ДОСЛІДЖУВАТИ ПРИРОДУ?

— Найважливішим методом дослідження природи є **проведення спостережень** за її станом. Отож пильно придивляйся та помічай зміни, які відбуваються в неживій і живій природі. Кожний справжній дослідник свої спостереження доповнює різноманітними **дослідами**. Ти переконаєшся, як цікаво їх виконувати! Для досліджень тобі знадобляться знання з математики. Адже ти будеш **вимірювати** різні об'єкти природи й робити обчислення.

Спостереження

Проведення дослідів

Вимірювання

- **Прочитай. Розпитай** у дорослих, чи погоджуються вони з цією думкою.

Допитливість, уважність, спостережливість, а також упевненість у своїх силах — запорука вивчення природи!

Пофантазуйте й назвіть, які об'єкти природи вам хотілось би дослідити. **Поясніть** чому.

ЯКІ ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНІ, А ЩО СТВОРИЛИ ЛЮДИ?

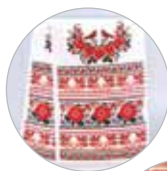

— Тебе оточує безмежний світ предметів, що зроблені завдяки праці, розуму й винахідливості людей.

Чи тобі доводилося коли-небудь замислюватися, із чого виготовлені всі ці, такі різні, предмети?

Поміркуйте та **дослідіть**, із чого що зроблено.

Людина навчилася виготовляти з природних матеріалів усе, що їй потрібне для життя.

Що тобі дає природа? Чому спостережливість і допитливість важливі для дослідника природи? Чи можна виростити на деревах короваї, булки та цукерки?

Чи захотілося тобі дізнатися, із чого що виготовлене?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЗА ЩО Я ЛЮБЛЮ ПРИРОДУ?

Знадобиться: паперова тарілка; ватні палички; пластилін.

Техніка: комбінована аплікація.

Дружні поради

Сьогодні ми будемо наближати весну. І допоможе нам у цьому чарівниця природа. Адже вона може все! Дослідимо наші матеріали. Це паперова тарілочка, пластилін (пригадай або дізнайся, із чого його виробляють), спогади про пухнасті котики (на якому дереві вони ростуть?) і натхнення. А разом — прекрасний витвір, зроблений руками людини. Тобто тобою!

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ЗНАЧЕННЯ СОНЦЯ І ПОВІТРЯ ДЛЯ ЖИТТЯ

Ти довідаєшся, як Сонце впливає на природу та життя людей.

25

ЧОМУ СОНЦЕ НА ЗЕМЛІ — НАЙГОЛОВНІШЕ?

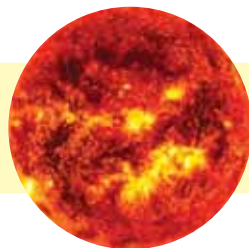
- **Розкажи** казку разом з паном Лісником.

— Дуже люблю я ☀️. Коли ☀️ сходить — природа оживає. Птахи радісно щебечуть, а рослини повертають свої голівки-квіти в бік ☀️.

Та якось одного сонячного ранку зненацька настала суцільна пітьма. Злий чарівник украв ☀️, щоб знищити все живе. Та не зміг він ☀️ в руках утримати. Воно обпекло його, немов вогонь.

Знай: наше Сонце — зоря, величезна розпечена куля.

Сонце випромінює світло й тепло, без яких немає життя.

- **Поміркуй**, що в цій казці правда, а що — вигадка. Чому настають день і ніч? Чи ти зможеш існувати без світла й тепла? Чому Сонце потрібне рослинам і тваринам?

Розкажіть, чому ви любите сонечко. Які вірші й загадки про Сонце ви знаєте?

ЧОМУ БЕЗ ПОВІТРЯ НЕМАЄ ЖИТТЯ?

— Не спромігся злий чарівник із Сонцем упоратися, то вирішив повітря поцупити. Але не зміг. Повітря — невидимка. Його не вхопиш. Воно є скрізь. Повітря — прозоре, безбарвне, не має ні запаху, ні смаку. Важко повітря виявити. Але яке ж воно потрібне! Погано, коли його бракує. Тоді ні дихати, ні літати ніхто не зможе!

Роздивіться зображення й дослідіть, чому кажуть: «Потрібний, як повітря».

Відгадайте загадку, поясніть відгадку.

Хоч не бачиш, всюди маєш, хоч не хочеш, а вживаєш.

МОЇ ДОСЛІДИ. ЯК ВИЯВИТИ НЕВИДИМКУ-ПОВІТРЯ?

— Щоб виявити невидимку-повітря, **проведи досліди.** Уважно спостерігай, а потім доповни речення.

Дослід № 1.

Надуй повітряну кульку.

Якщо надути кульку, то вона наповниться ... .

Дослід № 2.

Занур порожню пляшку у воду.

Якщо порожню пляшечку занурити у воду, то з неї вийдуть бульбашки ... .

- **Поміркуй**, чи була вона насправді порожня.

Дослід № 3.

Поклади закорковану «порожню» пляшку у воду.

Якщо кинути у воду закорковану «порожню» пляшку, то вона не потоне. У ній міститься ... .

Запропонуйте інші способи для виявлення повітря.

• **Досліди й дай** відповідь.

1. Яке насіння «вміє» літати?

2. Які з твоїх іграшок наповнені повітрям?

До якої природи належать Сонце й повітря? Які рослини нагадують тобі сонечко? Чому на батуті високо підстрибують?

Чи тобі сподобалося проводити дослід?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧОМУ ЛЮДИНА ХОЧЕ ЛІТАТИ?

Знадобиться: папір.

Техніка: оригамі, дизайнерське макетування.

Дружні поради

Кажуть, що щасливі люди літають уві сні. А тобі снилися такі сні? Якщо ні, то обов'язково насняться в майбутньому. Але для цього треба пригадати, що потрібно людині для польоту. Звичайно, бажання, повітря й літак. Хай паперовий, але він також літає! Усі великі досягнення починаються з маленьких літачків твоїх мрій. Сумніваєшся? То можемо це перевірити. Поговорімо років за 20. Збережи свій маленький паперовий літачок.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ВОДА — ЗАПОРУКА ЖИТТЯ

Ти **дослідиш**, якою буває вода, де вона міститься й у чому її цінність.

ДЕ МІСТИТЬСЯ ВОДА?

Пан Лісник продовжує розповідати казку, а ти **запам'ятовуй** виділені слова й **поясни**, де «ховається» вода.

— Розлютився злий чарівник, що не зміг ні Сонця, ні повітря викрасти. І вирішив тоді всю прісну воду на Землі випити.

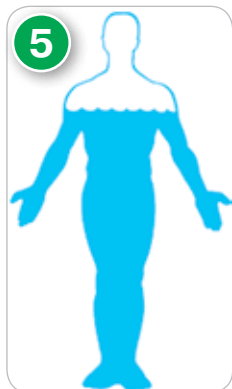

Спочатку подався до **струмків**: яка в них прозора і смачна вода! Потім за **річки, озера й ставки** взявся. Але побачило це Сонце. Засвітило яскравіше, і вся вода випарувалася. А небо вкрили пухнасті **хмари**. Чаклун до них, але хмари почорніли і з них рясний **дощ** пішов. Він до дощу, а мороз його на **сніг** перетворив. Злодій до снігу — а то вже **лід і крига**. Не встиг чарівник до них припасти, як вони розтанули — і знову веселі струмочки задзюркотіли. Деякі з них під землю заховалися. Не знав злостивець, що тіла всіх живих істот на Землі також із води складаються.

Дослідіть, де міститься вода в природі.
Придумайте назви до зображень.

- **Допоможіть** нашим дослідникам дати відповіді на запитання.

- ✓ Чи вся вода — це рідина?
- ✓ Якою стає вода на морозі?
- ✓ Коли вода перетворюється на пару?
- ✓ Чи входить вода до складу тіла людини?

- **Позмагайтеся.** Хто пригадає більше віршів, казок і пісень, у яких згадується вода?

МОЇ ДОСЛІДИ. ЯКІ ВЛАСТИВОСТІ МАЄ ВОДА?

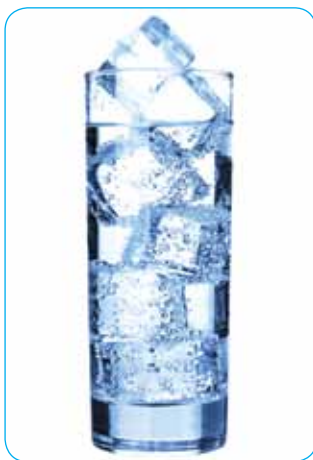
— Досліди з водою допоможуть нам переконатися: вона може перебувати в трьох станах. Уважно **спостерігай**, а потім **опиши** властивості води.

ЦЕ ВСЕ — ВОДА

рідина

лід

пара

Запам'ятай властивості води!

- **Вода в рідкому стані** прозора, не має смаку й кольору, текуча — не має форми.
- **Вода у твердому стані:** іній, град, сніг, лід, крига — легші за воду-рідину й мають форму.
- **Водяна пара** схожа на хмарку. Вона не має форми.

Прочитай і поміркуй. Коли воду можна в решеті носити?

Воду решетом не наносиш.

Розкажіть, де вам у побуті трапляється вода. Чи «зникне» вода, коли википить чайник?

ЧОМУ НАМ ПОТРІБНА ВОДА?

— Якось я почув суперечку дощових крапельок. Кожна з них доводила, що в неї найважливіша робота.

Послухай і виріши, чи є серед них переможниця. **Продовж** розмову крапельок.

— Я напуваю смачною прісною водою всіх: рослини, тварин і людей.

— Якби не мої сестрички-крапельки, то всі озера й річки пересохли б. А де тоді житимуть водні рослини й тварини?

— Коли б не я, то всі стали би брудними нечепурами.

Поміркуйте й розкажіть, яку ще користь приносить вода. Чи існувало б життя без води?

Вода — безцінний дар природи. Вона необхідна для життя.

Поцікався, яка на смак вода в морях та океанах. Куди «зникає» вода з калюж? Чому висихає білизна? Чи ти можеш обійтись без води?

Чи корисно тобі було дізнатися більше про воду?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

У ЧОМУ СИЛА ВОДИ?

Знадобиться: солоне тісто.

Техніка: ліплення.

Дружні поради

Сьогодні ти знову будеш творити диво. А допоможе тобі в цьому звичайнісінька вода! Якщо змішати борошно й сіль з водою, то вийде солоне тісто. З нього ти можеш виліпити справжню прикрасу для мами, бабусі, сестри або іншої людини, якій хочеш подарувати радість. Подякуємо воді за її чарівні властивості, що дають змогу виготовляти нові матеріали й змінювати світ.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ЗЕМЛЯ — ГОДУВАЛЬНИЦЯ

Ти переконаєшся, що ґрунт — це безцінний дар природи.

31 ЩО ОЗНАЧАЮТЬ СЛОВА «ЗЕМЛЯ» І «ҐРУНТ»?

- Якою буває земля?

Земля =
планета

земля =
поверхня
планети

ґрунт =
верхній шар
землі

— Завжди дивися собі під ноги. І справді, земля буває різна: кам'яниста, піщана, гола й геть безплідна. Але частіше вона вкрита килимом зелених рослин. А на полях, городах і в садках ростуть пшениця, кукурудза, овочі та фрукти. Саме така родюча земля і є ґрунтом. **Ґрунт** — безцінне природне багатство Землі — нашої планети.

Ґрунт — це верхній пухкий шар землі, на якому ростуть рослини.

Прочитай і поміркуй.

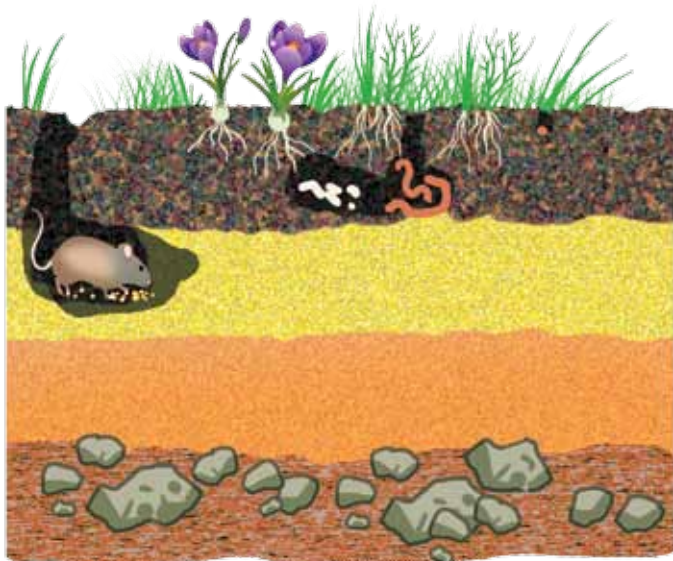
Земля — наша мати, всіх годує.

ЯКИЙ СКЛАД МАЄ ҐРУНТ?

- **Роздивись і розкажи.** Із чого складається верхній шар землі — ґрунт?

→ ґрунт

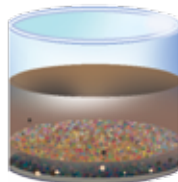
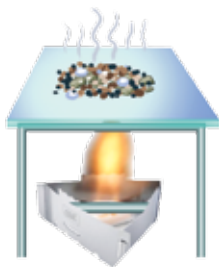
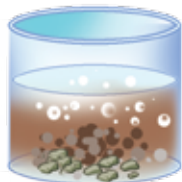
→ пісок

→ глина

→ каміння

Разом із дорослими проведи дослід для встановлення складу ґрунту.

1. Укинь грудочку ґрунту у воду. Видно бульбашки повітря.
2. Учитель нагріває грудочку ґрунту. На скельці видно краплі **води**.
3. Розколоти грудочку ґрунту в прозорій воді. Зачекай. Вода втратила прозорість. На дно осів тонкий чорний шар. Це — **перегній**. А нижче — шари **глини**, **піску** й дрібні **камінці**.

• **Закінчи речення.**

До складу **ґрунту** входять: пісок, глина, а також ... і ... . Чорного забарвлення ґрунту надає **перегній**. У ґрунті живуть різні організми.

Пан Лісник пояснює значення слів.

Перегній — це чорні перегнилі рештки рослин і тварин, що містять поживні речовини, необхідні для життя рослин.

Речовина — те, із чого складаються всі тіла (об'єкти).

• **Поясни зміст прислів'їв.**

- *Без перегною не буде урожай горою.*
- *На чорній землі білий хліб родить.*

Що більше в ґрунті перегною, то вища його родючість!

• **Досліди.** Як утворюється перегній?

Для цього разом з батьками сортуйте сміття. Усі залишки продуктів і лушпайки складайте окремо в закритий контейнер, ящик або яму. Із залишків утвориться перегній — чудодійна речовина для збільшення врожаю. Вам допоможе досвід свинки Пеппи.

ЧОМУ КАЖУТЬ, ЩО РОДЮЧИЙ ҐРУНТ — «БАТЬКО» ВРОЖАЮ?

- Пригадай. Що ґрунт чорніший, то вища його родючість.

Родючість — це здатність ґрунту забезпечувати рослини умовами, необхідними для життя.

Поміркуйте й розкажіть, від яких умов залежить урожай рослин.

світло

повітря

тепло

вода

поживні речовини

— Урожай рослин залежить від родючості ґрунту. Але щоб зібрати щедрий урожай, потрібно чимало праці докласти. Ретельно обробити, зорати, удобрити й засіяти ґрунт, полити, прополоти. І лише тоді радіти, що багатий урожай одержали. Бо як людина про ґрунт дбає, такий і врожай має.

Як виростити великий урожай смачної полуниці? Які нові слова ти тепер знаєш? Де ти їх можеш використати?

Які відомості про ґрунт тобі будуть корисними в житті?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЯК ПОДАРУВАТИ РАДІСТЬ?

Знадобиться: двобічний кольоровий папір; ребристий папір; клей; ножиці.

Техніка: моделювання, конструювання, аплікація.

Дружні поради

Досліди, від чого залежить твій настрій. А настрої твоїх близьких і рідних? Як можна його поліпшити? Усміхнутися привітно! І подарувати щось просто так, але від щирого серця... Зробити це легко: адже ваша творча праця буде змінювати світ на краще. А що може поліпшити твій настрій? Розкажи цю таємницю тим людям, яким довіряєш.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: РОСЛИНИ — ОКРАСА ЗЕМЛІ

Ти ознайомишся з різноманіттям дикорослих і культурних рослин на Землі.

ЯКИМИ БУВАЮТЬ РОСЛИНИ?

— Рослини — «зелене диво», справжня окраса нашої планети. Вони виявляють неймовірну різноманітність за своїми розмірами та будовою.

Пригадайте. До якої природи належать рослини? Доведіть свою думку. Хто знає більше назв рослин?

- **Роздивіться.** Які з цих рослин можна назвати «іноземцями», бо в Україні вони не ростуть?

- **Роздивіться й розкажіть.** Де ростуть дикорослі рослини? А де — культурні?

Дикорослі рослини

ніхто не саджає
й не доглядає.
Вони ростуть у ...

Культурні рослини

вирощують люди
для своїх потреб
і доглядають їх.
Вони ростуть на ...

- **Поміркуй,** до яких груп належать шипшина і троянда.

Усі культурні рослини походять від дикорослих.

ЯК ВИВЧАТИ БУДОВУ РОСЛИН?

- **Поміркуй.** Яку будову мають рослини? З яких частин — органів — вони складаються?

— Якщо рослина має квітку, то вона належить до квіткових рослин. **Зверни увагу!** В одних рослин квітки великі та яскраво забарвлені, як у півонії. А в кропиви вони — малопомітні, зелені.

Півонія

Кропива

Рослини мають різний вигляд. Однак в усіх квіткових рослинах є корінь, стебло, листок, квітка, плід і насіння.

ЯК РОЗРІЗНЯТИ ДЕРЕВА, КУЩІ Й ТРАВ'ЯНИСТІ РОСЛИНИ?

- **Роздивися** світлини й схематичні малюнки. Чим схожі зображені рослини, а чим відрізняються? Яку будову мають органи цих рослин?
- **Порівняй** їх за будовою стебла.

Липа — дерево.

Шипшина — кущ.

**Айстра —
трав'яниста
рослина.**

**Рослини поділяють на дерева, кущі
й трав'янисті рослини.**

— У дерева стебло — це один головний дерев'янистий стовбур. У куща дерев'янистих стебел — стовбурів — багато, а головного немає. У трав'янистої рослини стебла соковиті, не здерев'янілі.

Чим відрізняються рослини, які ростуть у лісі й на городі? Яке значення в житті рослин має насіння? Чим айстра відрізняється від дуба? А які ознаки у них спільні?

За що тобі подобаються рослини?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

КОЛИ НАМ ДОПОМАГАЄ КРАСА?

Знадобиться: картон; кольоровий папір (бажано двобічний); клей; ножиці.

Техніка: аплікація, оригамі.

Дружні поради

Мабуть, нічого у світі немає гарнішого за квіти. Якими вони бувають різними! Не перелічити всіх їхніх чудових кольорів, неймовірних форм і дивовижних ароматів. У кожного — своя улюблена квітка. Але не поспішай їх зривати для букета. Краще створи красу власноруч. І подаруй тим, кому ти бажаєш щастя.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: СВІТ РОСЛИН

Ти **довідаєшся**, чому культурні рослини поділяють на різні групи.

МОЇ СПОСТЕРЕЖЕННЯ.

ЯКИМИ БУВАЮТЬ КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ?

- **Пригадай.** Які рослини належать до культурних? Де їх вирощують?
- **Позмагайтеся.** Яка група назве більше польових культур, овочів, фруктів, ягід? Яке значення мають культурні рослини в нашому житті? Що з них виготовляють?

КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ

польові

кукурудза

пшениця

овочеві

кабачок

морква

фруктові

груші

сливи

ягідні

аґрус

малина

- **Пригадайте** загадки про фруктово-ягідні культури. **Спробуйте** скласти власну.
- **Дослідіть** разом із дорослими. Чому кажуть, що плоди кавуна й дині — це ягоди? Порівняйте їх з ягодами аґрусу.

ЯКУ КОРИСТЬ КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ ПРИНОСЯТЬ ЛЮДЯМ?

— Чи можеш ти хоча б один день прожити без культурних рослин? Розпочнемо від самого ранку. Рушники виготовлено з льону або бавовни. На столі в тебе — хліб. Пригадай. Із чого його випікають? А якщо в тебе на сніданок каша, то тобі її також «подарували» польові культури.

- Яка каша, на твою думку, найсмачніша? Із чого її зварили? **Досліди** та **розкажи**.

Гречана з гречки

Пшоняна з проса

Рисова

з

Пшенична з

Вівсяна

з

Дослідіть. Що приходить до нашого столу з поля, городу, саду?

МОЇ ДОСЛІДИ. ЯК ВИРОЩУВАТИ КІМНАТНІ РОСЛИНИ?

— Коли настають свята, кожному приємно отримати в подарунок квіти. Гарні букети складають зі спеціально вирощених культурних прикрашальних — декоративних рослин.

Роздивітьсяся світлини з різних куточків нашої країни. Правда, ця краса зачаровує? А якими прикрашальними рослинами славиться ваш рідний край?

1
Долина нарцисів
у Закарпатті

2
Лавандове поле
на Волині

3
Розарій
у Полтаві

4
Фестиваль тюльпанів
у Кропивницькому

- А які рослини ми називаємо кімнатними? Чому?

Роздивіться фотографії й **розкажіть**, які кімнатні рослини є у ваших помешканнях.

Герань

Фіалка

Орхідея

Кактуси

- Разом з паном Лісником **доповніть пам'ятку**, яка допоможе вам доглядати за кімнатними рослинами вдома та в школі.

РОСЛИНАМ ПОТРІБНІ

відстояна вода для поливу

обприскування

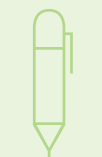
розпушування ґрунту

Чому кімнатні рослини не можуть гарно рости без догляду? Які овочі, фрукти та ягоди тобі подобаються найбільше? Що ти знаєш про користь овочів і фруктів для твого здоров'я?

За що ми цінуємо культурні рослини?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧОМУ РОСЛИНИ — НАШІ ДРУЗИ?

Знадобиться: картон; папір; ножиці; клей.

Техніка: аплікація, симетричне вирізання.

Дружні поради

Уяви, що ти — чарівник або чарівниця і проходиш випробування. Твоє завдання: зберегти одну неповторну мить весни. Що ти будеш робити? Фотографувати? Може, й так. Але можна не користуватися пристроями, а самостійно зробити картину. Прекрасна мить квітнування культурних дерев зупинена і збережена! Чарівником може бути кожен!

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ТВАРИНИ — БАГАТСТВО НАШОЇ ПЛАНЕТИ

Ти **довідаєшся** про різноманітність диких і свійських тварин на Землі.

ЯКИМИ БУВАЮТЬ ТВАРИНИ?

Пригадайте. Частиною якої природи є тварини? Доведіть свою думку.

Позмагайтеся. Хто знає більше назв тварин? Які з них — ваші улюблені?

- **Роздивіться** зображення тварин. Які з них живуть в Україні? А які — за її межами?

40

- **Роздивись й порівняй. Назви** три відмінності у способі життя диких і свійських тварин.

ДИКІ ТВАРИНИ

Дикий олень

Білка

Чапля сіра

СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ

Корова

Індик

Вівці

- **Поміркуй.** Яких тварин у природі більше? Диких чи свійських? Звідки взялися свійські тварини?

Пригадайте казки, у яких розповідається про диких і свійських тварин. Які подобаються тобі найбільше? Чому? Які ознаки їм притаманні?

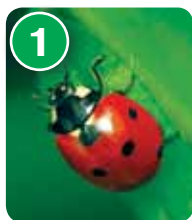

ХТО ТАКІ КОМАХИ?

— Комахи — найчисельніша група тварин у світі. Та й у лісі їх найбільше. Що пишніше розвиваються рослини, то більше комах. Роль їх у природі величезна.

Позмагайтеся. Хто знає більше назв комах?

1

Сонечко

2

Джміль

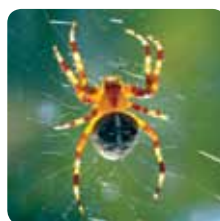
3

Метелик
павине око

4

Комар

- **Дослідіть.** Яких комах називають захисниками рослин, а яких — шкідниками?
- **Досліди.** Яку будову мають комахи? Полічи, скільки в них ніжок-кінцівок.
- **Обговоріть.** Чому павук — НЕ комаха?

Павук-
хрестовик

Тіло комах складається з трьох частин: голови, грудей і черевця. Комахи мають по шість кінцівок.

ХТО ТАКІ РИБИ?

— Риби населяють солоні й прісні води, від поверхні до самісінького дна. Умови їхнього життя різні. У більшості риб — обтічна форма тіла, зручна для плавання.

Окунь
річковий

Рибка
клоун

Косяк
скумбрії

- **Досліди.** Яку будову мають риби? Що допомагає їм плавати?

Тіло риб укрите лускою . Його поділяють на три відділи: голову, тулуб і хвіст. Замість кінцівок у них плавці. Дихають риби за допомогою зябер.

Які дикі тварини живуть у твоєму краї? Які комахи приносять користь і людям, і природі? Які — шкоду? Чому в риб така особлива форма тіла?

Чи цікаво тобі вивчати тварин?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧИ ПРАВДА, ЩО БДЖІЛКИ НЕ КУСАЮТЬ ДОБРИХ ЛЮДЕЙ?

Знадобиться: картон; пластилін.

Техніка: ліплення.

Дружні поради

Кажуть, що бджілки не кусають добрих людей. Бо самі вони добрі й працюючі. Однак, коли їм заважають виконувати свою роботу, вони можуть ужалити будь-кого. Хоча не в кожного є можливість побувати на справжній пасіці й пересвідчитись у цьому. Тож спочатку потоваришуймо з нашими саморобними бджілками! Смакуючи корисний мед, завжди будемо дякувати їм.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: СВІТ ТВАРИН

Ти ознайомишся з різноманітністю птахів і звірів та навчишся доглядати за домашніми улюбленцями.

ХТО ТАКІ ПТАХИ?

— А тепер познайомимося з тваринами, які опанували повітряну стихію. Більшість птахів чудово літає. Є й такі, що не вміють літати, а лише бігають

або плавають . Птахи живуть скрізь на Землі: й там, де дуже спекотно, й там, де неймовірно холодно. Є серед них велетні. Є й крихітки, розміром з метелика. Користь від них і для природи, і для людей велика. Адже вони невтомно поїдають комах — шкідників рослин.

Роздивіться світлини із зображенням різних птахів. **Складіть** речення про кожного з них.

- **Порівняйте** птахів між собою за розмірами (довжиною тіла).

105 см

Дрохва

8–9 см

Золотомушка

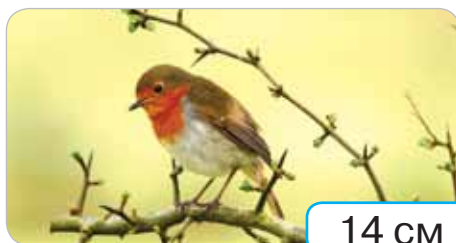

35 см

Сойка

14 см

Вільшанка

17 см

Соловейко

24 см

Вивільга

- Хто найбільший птах в Україні, а хто найменший?

Дослідіть, яку будову мають птахи.

Тіло птахів укрите пір'ям. Його форма сприяє польоту. Тіло поділяють на голову, шию, тулуб і ноги. Замість передніх кінцівок — крила.

- **Спостерігайте**, які птахи прилітають у наш край першими. Чим вони люблять ласувати?

ХТО ТАКІ ЗВІРІ?

— Звірі опанували наземну, водну й повітряну стихії. Тому живуть скрізь на Землі. У них найдосконаліша будову тіла.

Його поділяють на **голову, шию, тулуб, хвіст, передні й задні кінцівки**. Поверхня тіла в них повністю або частково вкрита волоссям, хутром, шерстю, щетиною чи голками. Звірі відзначаються неабияким «розумом» і кмітливістю. Звірі (ссавці) — турботливі батьки, бо невтомно піклуються про своє потомство. **Своїх дітей вони вигодовують молоком.**

Позмагайтеся. Хто знає більше назв звірів і може цікавіше про них розповісти?

- **Розшифруйте** математичну характеристику синього кита — найбільшої тварини на Землі.

1

= 40

- **Порівняй.** Чим схожі герої мультфільмів і справжні звірі?

Відгадай загадку, **поясни** відгадку.

Сіренька, маленька, а хоч якого кота з місця стягне.

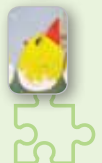
ЯК ЖИВЕТЬСЯ МОЇМ ДОМАШНІМ УЛЮБЛЕНЦЯМ?

— Хто твої домашні улюбленці? Може, це кімнатні рослини? Ти вже знаєш, як за ними потрібно доглядати. А, може, твоїми улюбленими є свійські тварини? Звірі — собака, кіт, хом'ячок? Птахи — папужки чи канарки? Або в тебе є чудовий акваріум з барвистими рибками?

Роздивіться фотографії й **розкажіть** про своїх домашніх улюбленців. Як їх звати? Які в них «характери»? Що вони люблять?

За тваринами, яких утримуєш удома, потрібно правильно доглядати. Тому дізнайся якомога більше про свого улюбленця. Чим його потрібно годувати? Як привчити до розпорядку дня? Адже для збереження здоров'я тварини, як і люди, повинні вести здоровий спосіб життя.

Запам'ятай: мати домашню тварину — це не гра! Це — відповідальна й важлива справа.

Домашньому улюбленцю потрібна щоденна турбота. Про нього варто постійно дбати: доглядати, годувати, виховувати, чистити й мити, а також виховувати!

Дізнайтеся! Яких ще тварин можна утримувати вдома? Але пам'ятайте, що не можна брати тварин з дикої природи. Вони не зможуть при звичаїтися до життя в неволі й будуть страждати.

Шиншила

Равлик

Чи навесні птахи теж потребують допомоги? Що ти знаєш про шпаківні?

У яких мультфільмах головні герої — тварини? Які в них звички й характери?

Які таємниці тваринного світу тебе здивували найбільше?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧОМУ КУРЧАТА ВЕСЕЛІ?

Знадобиться: картон; папір; пластилін;
намистинки; ножиці; клей.

Техніка: аплікація.

Дружні поради

Поспостерігай, чи буває у тварин гарний або поганий настрій. Хто з них веселий, а хто — похмурий? І ти переконаєшся, що ті тварини, яких люблять і добре доглядають, — веселі. Як і наші курчата. Бо їх створено до Великодня з любов'ю. На свято, яке переконує, що любов завжди перемагає!

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ В ПРИРОДІ

Ти переконаєшся, що всі свійські тварини приносять велику користь людям.

ЧОМУ СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ І ЛЮДИ — НЕРОЗЛУЧНІ СУПУТНИКИ?

— Чи ти можеш існувати без усього, що дають свійські тварини? Продуктів харчування, одягу, взуття... А також без відданості й ласки твоїх друзів — собаки й кота. Чи зможуть вижити свійські тварини без догляду й піклування людей? Здавна між людьми й свійськими тваринами утворився тісний взаємозв'язок.

Позмагайтеся, хто знає більше назв свійських тварин. **Поясніть**, яку користь вони приносять. Як потрібно за ними доглядати?

- **Поміркуй.** Бджола — це свійська тварина?
- **Досліди.** Виявляється, голуб — напівсвійський птах. Як ти гадаєш: чому?
- **Поміркуй і поясни.** Чому голуба називають «птахом миру»?

ЯК ЗАЛЕЖИТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДЕЙ ВІД ПРИРОДНИХ УМОВ?

Роздивіться світлини й розкажіть, що на них зображено. **Поміркуйте**, де умови для життя рослин і тварин сприятливіші. Які наслідки діяльності людей ви помітили? А де діяльність людей відсутня? Чому?

Безводна й безплідна пустеля.

На полях достигає урожай зернових.

У горах пасуться вівці.

Придумайте розповіді до світлин.

Діяльність людей нерозривно пов'язана з природою.

— Здавна там, де були сприятливі природні умови, поселялися люди. Будували житло, з'являлися села та міста. Люди обробляли поля, збирали врожаї зернових, овочевих та інших рослин. Там, де були зручні пасовища, — розводили свійських тварин.

Поміркуй, до яких світлин можна застосувати ці прислів'я.

- *Хто полю годить, тому воно родить.*
  - *Хліб дозріває — хлібороб не гуляє.*
  - *Ліс і квіти — зелена обитель, їхнє повітря — кращий цілитель.*
  - *Де є вода, там є і життя!*
- **Поміркуй**, яких свійських тварин розводять у горах, де немає родючих ґрунтів.

ЯКІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ІСНУЮТЬ У ПРИРОДІ?

— Між рослинами й тваринами існує тісний взаємозв'язок. Рослини забезпечують тварин домівкою, захистом та їжею. Комахи, птахи і звірі живуть у кронах дерев, у гущавині чагарників і серед трави. Тут є чим пожитися. Але й рослинам потрібна «допомога» тварин. Комахи запилюють квіткові рослини. Птахи й звірі поширюють їхнє насіння. А також охороняють рослини від ворогів — ненажерливих комах. Водночас усі живі організми потребують сонячного світла, тепла, повітря й води, що належать до неживої природи.

- **Досліди** за малюнками. Хто кому допомагає?

Сойка «сіє» дубки.

Дуб — найцінніше дерево наших лісів.

Білка «садить» ліщину.

Гарний кущ зі смачними горіхами.

- **Поміркуй**, як тварини можуть поширити насіння череди — корисної лікарської рослини.

Насіння череди

Черета

- **Досліди.** Чому про цього птаха кажуть «санітар лісу»?

Чим свійські тварини можуть забезпечити людей? Які природні умови ти вважаєш найкращими для себе? Назви тварин, котрі живляться лише рослинною їжею.

Чи здивувало тебе, що рослини й тварини не можуть жити одні без одних?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

НАВІЩО НАМ РОЗУМІТИ ОДНЕ ОДНОГО?

Знадобиться: паперова тарілка; картон;
паперові білі серветки.

Техніка: моделювання, конструювання.

Дружні поради

У маленьких чарівників нове творче завдання. Як із простих звичайних речей, яких ніхто не помічає, зробити щось незвичайне? Спробуємо його виконати разом! Бачиш: непоказні серветки, вата і твоя фантазія зробили диво. У кожного своє! Придивіться, кожна вівця особлива, але всі вони чудові. Ми також різні, але вчимося розуміти одне одного.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ПРИРОДА В НЕБЕЗПЕЦІ

Ти усвідомиш: люди змінюють стан природи.

49

УРОК-ЕКСКУРСІЯ. ЯК СПОСТЕРІГАТИ ЗА ПРИРОДОЮ НАВЕСНІ?

Спостережливий пан Лісник стверджує що всі весняні місяці мають дуже влучні назви.

- **Роздивіться світлини й розкажіть**, чи ви погоджуєтеся із цією думкою. Які ознаки притаманні кожному весняному місяцю?

**березень —
початок весни**

**квітень —
розквіт весни**

**травень —
кінець весни**

— Навесні природа оживає. Сонце піднімається дедалі вище на небосхилі. Тому Земля дістає більше тепла й світла.

Учіться спостерігати за природою!

НАВЕСНІ ВІДБУВАЮТЬСЯ ЗМІНИ В:

неживій
природіжитті
рослинжитті
тварин

На початку весни тривалість дня і ночі однакова — по 12 годин. Потім дні стають довшими, а ночі коротшими. Тане сніг, скресає крига на ставках, озерах і річках.

З'являються перші весняні рослини. Розпускається листя на деревах і кущах.

Прокидаються комахи. Прилітають з теплих країв птахи. Виходять зі своїх зимових схованок звірі.

Проведіть дослідження в групах.

За станом рослин. Коли розгортаються листки на різних рослинах? Які в них форма й колір? Які рослини називають першоцвітами?

За станом тварин. Коли ви побачили перших комах: метеликів, мурах, бджіл? Які птахи першими прилетіли в наш край? Чи змінилася поведінка білок?

За роботою людей. Які турботи з'являються в людей навесні в місті та селі?

ЧОМУ ЯКІСТЬ МОГО ЖИТТЯ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД СТАНУ ПРИРОДИ?

— Чи ти любиш відпочивати серед природи? Десь на березі озера чи річки? На воді погойдуються чарівні квітки білого латаття. Його ще називають водяними ліліями. Крізь прозору воду видно зграйки полохливих рибок. Лунає спів соловейка. Справжньою насолодою є також відпочинок біля моря або в горах...

Та чи зміниться твій настрій, коли навколо розкидане сміття? Вода брудна, замість лілій — викинуті пакети. А дихати доводиться забрудненим повітрям.

- **Порівняй** світлини й **поясни**, де ти будеш почувати себе краще. Чому?

Не тільки настрої, а й здоров'я кожної людини залежить від стану природи.

Обговоріть. Як стан природи залежить від людини?

Стан природи залежить від поведінки й сумління людей.

ЩО ШКОДИТЬ ПРИРОДІ?

— Головний наш обов'язок — збереження й охорона природи. Чи знаєш ти, що шкодить природі?

НАЙПЕРШЕ — ЦЕ ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ:

повітря

води

ґрунту

Ворогом чистого довкілля є спалювання різного непотребу, сміття, бур'янів та опалого листя. Адже з димом у повітря потрапляють отруйні речовини. Дихати таким повітрям — шкідливо для здоров'я.

Дуже небезпечним для природи є також вирубування лісів і зменшення чисельності рослин. Бо саме рослини сприяють очищенню повітря.

- **Поміркуй.** Як зміниться повітря, коли не буде зелених насаджень? Де тоді житимуть різноманітні тварини?

- Яку ще користь дарують нам ліси? **Розкажи.**

- Як ти гадаєш, що можуть означати ці знаки?

1

2

3

4

5

- **Поясни** зміст прислів'їв.

- *Той природі ворог, хто дерево не береже.*
- *Зрубати дерево — п'ять хвилин треба, а виростити — сто років мало.*
- *І великий дуб, а від малої сокири впаде.*

- **Практичне завдання.** Обговори з батьками, які дерева та кущі ви зможете навесні посадити біля свого будинку.

Як ти себе почуваєш, коли довкола розкидане сміття? Чим тебе приваблює природа?

Які куточки природи у твоєму рідному краї тобі подобаються найбільше?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧИМ Я МОЖУ ДОПОМОГТИ ЗЕМЛІ?

Знадобиться: картон; папір; кленове насіння; клей; ножиці.

Техніка: аплікація, конструювання, моделювання.

Дружні поради

Яких друзів ти хочеш мати? Тих, хто тебе розуміє та допомагає? Мабуть, наша планета Земля теж прагне таких друзів. Хочеш їй допомогти й водночас попідкуватися про своє майбутнє? Тоді насамперед навчися бачити красу рідної планети й намагайся її оберігати. Подаруй планеті її зображення. Адже ви — справжні друзі. На все життя!

**МОЄ ВІДКРИТТЯ:
ПРИРОДА ПОТРЕБУЄ ОХОРОНИ**

Ти зрозумієш, яких правил поведінки серед природи потрібно дотримуватися.

52

ЯК ПОТРІБНО ПОВОДИТИСЯ СЕРЕД ПРИРОДИ?

— Сьогодні я приніс для тебе подарунок — вірш про красиву й корисну рослину. Уважно слухай його та роби висновки, як потрібно оберігати рослини.

Обговоріть зміст підкреслених висловів. **Прочитайте** вірш і **розіграйте**.

Липка

Я маленька липка,
виросту велика —
не ламай мене.

Я медовим цвітом
зацвіту над світом —
бережи мене.

Тінь тобі я кину
у гарячу днину —
ти шануй мене.

Від дощу сховаю
вранці серед гаю —
ти полий мене.

Будемо з тобою
ми рости обоє —
ти люби мене!

Платон Воронько

- **Складіть** правила поведінки серед природи. **Поясніть**, що означають ці знаки.

ЯК ОБЕРІГАТИ РОСЛИНИ?

— Чи тобі доводилося коли-небудь зривати красиві дикорослі рослини для букета? Виявляється, так робити не годиться. Бо деякі рослини вже стали дуже рідкісними й невдовзі можуть геть зникнути.

Запам'ятай: рослини, які потребують охорони, занесли до «Червоної книги України. Рослинний світ»!

- Роздивись і запам'ятай.

Рослини із Червоної книги України

1 Білотка альпійська

2 Лілія лісова

3 Півонія

4 Підсніжник

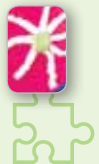
5 Сон великий

6 Шафран-крокус

- **Досліди** разом із дорослими, які рідкісні рослини можна побачити у твоєму рідному краї.

ЯК НЕ НАШКОДИТИ ТВАРИНАМ?

— Невпинно зменшується й чисельність багатьох тварин. Тому всіх рідкісних тварин і тих, що є на межі зникнення, занесли у спеціальну природоохоронну книгу. Назвали її «**Червона книга України. Тваринний світ**».

Роздивіться зображення та пригадайте, що вам доводилося чути про цих рідкісних тварин. Складіть розповіді про їхній спосіб життя.

Махаон

Рогач, або жук-олень

Морський коник

Карась золотий

5

Лелека чорний

6

Рись

7

Пугач

8

Дельфін

Запам'ятай: ці тварини потребують охорони!

Поміркуй і зроби висновок. Чи дотримуєшся ти природоохоронного заповіту про те, що потрібно **знати, любити й берегти природу свого рідного краю?**

Чи правильно називати рослини й тварин нашим спільним природним багатством? Поміркуй, чи утвориться в рослини насіння, якщо ти зірвеш квітку. Що ти будеш робити, коли побачиш пташеня, яке випало з гнізда? Чи можна збирати колекції красивих комах?

Чи тебе зацікавила проблема охорони рідної природи?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

ЧИМ КОРИСНИЙ ПАВУЧОК?

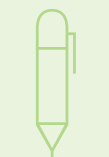
Знадобиться: білий папір; клей; ножиці; пластилін.

Техніка: конструювання, складання паперу «гармошкою», ліплення.

Дружні поради

Як не дивно, дехто боїться маленьких павучків. Даремно. Вони дуже корисні. Бо полюють на комах, які дошкуляють людям. Хоча б на мух і комарів. Павуків потрібно оберегати. Зверни увагу, павучки завжди бадьорі й веселі. Як той, якого тобі вдалося власноруч зробити з паперу.

МОЄ ВІДКРИТТЯ: ВІТАЄМО ТЕБЕ, ЛІТО!

Ти дізнаєшся, як самостійно спостерігати за природою влітку й оберігати її.

55

ЯК Я МОЖУ ДОПОМАГАТИ ПРИРОДІ?

Прислухайтесь й обміркуйте поради пана Лісника — відомого захисника рідної природи. **Зауважте, що цих порад повинні дотримуватися всі: й дорослі, й малі.** Поясніть чому.

Не смітіть!

Викидайте сміття не будь-де, а тільки у відведених для цього місцях.

Сортуйте сміття!

Це дасть можливість повторно використовувати скло, папір та пластик. А з рослинних решток — виготовляти добрива для рослин. Так ми оберігатимемо природу!

Висаджуйте молоді деревця! Прикрашайте рідну землю рослинами!

Роздивіться світлину й **дослідіть**. Чому не можна смітити в лісі?

Придумайте ситуації й **розіграйте сценки на тему:** «Багато лісу — радій. Мало лісу — бережи. Немає лісу — посади».

Поміркуй над змістом прислів'їв.

- *Той природі ворог, хто дерево не береже.*
- *Не звик ліс до наших коліс.*
- *На ліс молодий не піднімай руку: служитиме тобі й онуку.*

УРОК-ЕКСКУРСІЯ. ЯКІ ОЗНАКИ ЛІТА ВЖЕ ПОМІТНІ В ПРИРОДІ?

Пан Лісник вважає, що й літні місяці мають промовисті назви.

- **Роздивися світлини.** Чи ти погоджуєшся із цією думкою? **Розкажи**, які ознаки притаманні кожному літньому місяцю.

**червень —
початок літа**

**липень —
маківка літа**

**серпень —
спад літа**

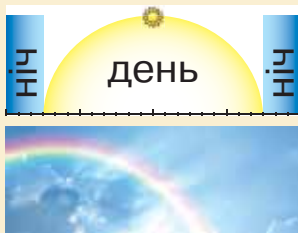

Літо розпочинається тоді, коли зацвітають квіти на шипшині, а на воді з'являються ряска й водяні лілії — латаття біле й глечики жовті. Улітку природа розкошує. Сонечко опиняється найвище на небосхилі. Тому Земля дістає найбільше тепла й світла. **Учіться спостерігати за природою самостійно й милуватися її красою!**

УЛІТКУ ВІДБУВАЮТЬСЯ ЗМІНИ В:

неживій
природі

Улітку Сонце підіймається найвище на небосхилі, дні бувають найдовшими, а ночі найкоротшими, часто гримлять грози, а після дощу з'являється веселка.

житті
рослин

Визрівають перші смачні плоди на деревах і кущах. Достигають різні овочі й пшениця та інші зернові культури.

житті
тварин

Повсюди можна побачити комах. З'являються пташенята й маленькі звірята. Дорослі птахи та звірі піклуються про свою малечу.

- **Поміркуй**, чому червень називають «місяцем тиші» в лісі.

Проведи власні дослідження.

- ✓ **За станом рослин.** У якому місяці зацвітає липа? У червні чи в липні? Коли достигають суниці й чорниці, малина й ожина? Коли в лісах з'являються гриби?
- ✓ **За станом тварин.** Яких тварин тобі хотілось би побачити влітку? Чи ти знаєш, що додому з лісу не можна забирати ні пташенят, ні звірят? Про них піклуються їхні батьки.
- ✓ **За роботою людей.** Які турботи в людей улітку в місті та селі?

МОЯ ТВОРЧА ПРАЦЯ

З КОГО СКЛАДАЄТЬСЯ МИ?

Знадобиться: уже виготовлені роботи дітей.

Техніка: дизайнерське моделювання.

Дружні поради

Наш перший навчальний рік добігає кінця. Головне, чого ми навчилися, — це розуміти одне одного, товаришувати, працювати разом! Наше МИ складається з кожного з нас! І разом ми — сила, яка вміє творити красу, добро й досліджувати навколишній світ!

МИ ДОСЛІДЖУЄМО СВІТ!

Підбиваємо підсумки. Що нового, корисного й цікавого ми дізналися про світ навколо себе?

- Які дії дітей правильні? **Обери й поясни.**

- **Обери правильну відповідь.**
Троянда — дикоросла рослина.

«Так»   «Ні»

- **Розшифруй** умовні знаки.

- **Наведи два докази** значущості природи у твоєму житті.

ЗМІСТ

Наше третє дослідження — «ЛЮДИНА І СВІТ»

Сімнадцятий тиждень Наша Батьківщина — Україна	1. Як називається наша Батьківщина?	5
	2. Які державні символи України?	7
	3. Чим славиться столиця України?	9
	Про що можуть розповісти Герб і Прапор? Виготовлення з паперу державних символів	11
Вісімнадцятий тиждень Славне минуле нашої країни	4. Коли виникла наша держава?	12
	5. Які пам'ятки культури прикрашають Україну?	13
	6. Ким славетна Україна?	15
Дев'ятнадцятий тиждень У кожного свій найкращий рідний край	Як створити мрію? Виготовлення конструктора з геометричних фігур. Аплікація (зимова) з геометричних фігур (будівлі, транспорт)	17
	7. Де мій рідний край? Звідки я родом?	18
	8. Яким був наш край у минулому?	20
	9. Чим відомий мій рідний край?	22
Двадцятий тиждень Природа мого рідного краю	Чим схожі всі килимки? Плетіння килимка зі смужок паперу	23
	10. Які пам'ятки природи є в моєму рідному краї?	24
	11. Урок-екскурсія. Подорож у природу взимку	26
	12. Урок-екскурсія. Праця людей узимку	27
	Чого ми вчимося у птахів? Аплікація «Пташка на гілці»	28
Двадцять перший тиждень Сучасний день нашої країни	13. Хто вдома «помічник»?	29
	14. Із чого складається добробут нашої країни?	30
	15. Як підтримати захисників нашої держави?	31
	Як любов може допомогти світові? Виготовлення валентинок	32

Двадцять другий тиждень Народи світу	16. Які народи живуть в Україні?	33
	17. Які в нас країни-сусіди?	35
	18. Які країни є на Землі?	36
	Як зрозуміти іншого? Виготовлення символу толерантності «Веселка»	37
Двадцять третій тиждень Світ у минулому та майбутньому	19. Як визначні винаходи удосконалюють наш світ?	38
	20. Яким ми хочемо бачити світ у майбутньому?	40
	Чому Україна — космічна держава? Виготовлення паперової ракети способом згинання	41
	21. Підбиваємо підсумки: ми досліджуємо світ!	42
 Наше четверте дослідження — «ЛЮДИНА І ПРИРОДА»		
Двадцять четвертий тиждень Цінність природи для життя	22. Як моє життя пов'язане з природою?	44
	23. Як я буду досліджувати природу?	45
	24. Які об'єкти природні, а що створили люди?	46
	За що я люблю природу? Виготовлення декоративного панно «Вербові котики»	47
Двадцять п'ятий тиждень Значення Сонця і повітря для життя	25. Чому Сонце на Землі — найголовніше?	48
	26. Чому без повітря немає життя?	49
	27. <i>Мої досліді.</i> Як виявити невидимку-повітря?	50
	Чому людина хоче літати? Конструювання паперового літачка	52
Двадцять шостий тиждень Вода — запорука життя	28. Де міститься вода?	53
	29. <i>Мої досліді.</i> Які властивості має вода?	55
	30. Чому нам потрібна вода?	56
	У чому сила води? Виготовлення квітів або птахів із солоного тіста	57

Двадцять сьомий тиждень Земля — годувальниця	31. Що означають слова «земля» і «ґрунт»?	58
	32. Який склад має ґрунт?	59
	33. Чому кажуть, що родючий ґрунт — «батько» врожаю?	61
	Як подарувати радість? Виготовлення паперового букета	62
Двадцять восьмий тиждень Рослини — окраса Землі	34. Якими бувають рослини?	63
	35. Як вивчати будову рослин?	65
	36. Як розрізняти дерева, кущі й трав'янисті рослини?	66
	Коли нам допомагає краса? Виготовлення аплікації з елементами оригамі «Першоцвіти»	67
Двадцять дев'ятий тиждень Світ рослин	37. <i>Мої спостереження.</i> Якими бувають культурні рослини?	68
	38. Яку користь культурні рослини приносять людям?	69
	39. <i>Мої досліді.</i> Як вирощувати кімнатні рослини?	70
	Чому рослини — наші друзі? Аплікація весняної квітучої гілки плодового дерева	72
Тридцятий тиждень Тварини — багатство нашої планети	40. Якими бувають тварини?	73
	41. Хто такі комахи?	75
	42. Хто такі риби?	76
	Чи правда, що бджілки не кусають добрих людей? Ліплення рельєфне «Бджілка-трудівниця»	77
Тридцять перший тиждень Світ тварин	43. Хто такі птахи?	78
	44. Хто такі звірі?	80
	45. Як живеться моїм домашнім улюбленцям?	81
	Чому курчата веселі? Виготовлення декору до Великодня, або «Веселі курчата»	83

Тридцять другий тиждень Взаємозв'язки в природі	46. Чому свійські тварини і люди — нерозлучні супутники?	84
	47. Як залежить діяльність людей від природних умов?	85
	48. Які взаємозв'язки існують у природі?	87
	Навіщо нам розуміти одне одного? Виготовлення декору «Чудова вівця»	89
Тридцять третій тиждень Природа в небезпеці	49. <i>Урок-екскурсія.</i> Як спостерігати за природою навесні?	90
	50. Чому якість мого життя залежить від стану природи?	92
	51. Що шкодить природі?	93
	Чим я можу допомогти Землі? Виготовлення аплікації зі рваного паперу «Морський пейзаж»	95
Тридцять четвертий тиждень Природа потребує охорони	52. Як потрібно поводитися серед природи?	96
	53. Як оберігати рослини?	98
	54. Як не нашкодити тваринам?	99
	Чим корисний павучок? Виготовлення паперового павучка	101
Тридцять п'ятий тиждень Вітаємо тебе, Літо!	55. Як я можу допомагати природі?	102
	56. <i>Урок-екскурсія.</i> Які ознаки літа вже помітні в природі?	104
	З кого складається ми? Створення колективної виставки з виготовлених дитячих виробів	106
	57. Підбиваємо підсумки: ми досліджуємо світ!	107

Підказки для допитливих:

- **що зображено:** на с. 9: 1 — Софійський собор, 2 — фунікулер; с. 10: 3 — Пішохідний міст на Труханів острів; 4 — Маріїнський палац; 1–4: міні-скульптури з проекту «Шукай!» (київські каштани, котлета по-київськи, київський торт, київський трамвай); с. 25: пам'ятна медаль, присвячена Олешківським піскам — найбільшій пустелі Європи (Херсонщина); с. 51: насіння 1 — кульбаби; 2 — сосни; 3 — берези; 4 — клена; с. 63: 1 — пальма; 2 — секвойя; 3 — ананас; 4 — ковильний степ на Херсонщині; 5 — сад бузку в Києві; 6 — поле тюльпанів у дендропарку в Кропивницькому.

Грущинська І. В.

Г91 Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) : Ч. 2 // І. В. Грущинська, З. М. Хитра, І. І. Дробязко. — К. : УОБЦ «Оріон», 2018. — 112 с. : іл.

ISBN 978-617-7485-88-8.

УДК 57.081.1*кл1(075.2)

Навчальне видання

ГРУЩИНСЬКА Ірина Василівна

ХИТРА Зоя Михайлівна

ДРОБЯЗКО Ірина Ігорівна

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

**Підручник інтегрованого курсу для 1 класу
закладів загальної середньої освіти**

(у 2-х частинах)

Частина 2

(відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Головний редактор *І. В. Красуцька*

Редактори *І. В. Красуцька, О. О. Герасимова*

Головний художник *І. П. Медведовська*

Технічний редактор *Е. А. Авраменко*

Коректор *С. В. Войтенко*

Малюнки художників **Наталії Андрейченко і Вікторії Дунаєвої.**

Світлина Ірини Дробязко, Олександра Афоніна, Сергія Клименка, Юрія Мирончика, Богдана Петренка, Валерія Соловійова. *Ілюстрації з вільних джерел Інтернет:*
с. 5, 7–10, 12–14, 16, 19, 22, 24–27, 29, 30, 31, 36, 38–40, 44–46, 49, 53–55, 58, 63–66, 69, 73–76, 78–81, 85–88, 92–94, 96, 98–100, 102–105, 107, форзаці.

На обкладинці й титулі — репродукції картин аргентинської художниці Sala Pilar.

На форзацах — дитячі малюнки А. Воробей, Д. Гусейнової, Я. Бариської та інших.

На с. 6 — карта з Атласу «Я досліджую світ. 1–2 класи», на с. 20 — репродукція картини на А. Кугая; с. 21 — репродукція картини О. Кулакова; на с. 38 — репродукція картини О. Моравова; на с. 39 — плакат А. Сарвіри «Ігор Сікорський» із серії «Діячі України», пам'ятник М. Бернарду в Фастові; на с. 49 — ілюстрація до казки М. Носова «Пригоди Незнайки та його друзів», кадр із мультфільму «Літачки»; на с. 60 — кадр із мультсеріалу про свинку Пеппу; на с. 80 — кадр із мультфільму «Мавпочки»; на с. 84 — репродукція картини П. Пікассо.

У створенні розділу «Моя творча праця» взяли участь учні спеціалізованої школи № 112 ім. Т. Шевченка м. Києва

Формат 70×100 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 9,072 + 0,324 форзац. Обл.-вид. арк. 8,8 + 0,3 форзац.

Зам. №

Тираж 55 600 пр.

ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва: 03061, м. Київ, вул. Миколи Шепелева, 2

www.orioncentr.com.ua

Віддруковано: ТОВ «МОНОЛІТ-ДРУК» вул. Новокосянтинівська, 2А, м. Київ, 04080

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6043 від 27.02.2018 р.

НАШ ЧЕТВЕРТИЙ РОДИННИЙ ПРОЕКТ

МОЇ ДРУЗІ — РОСЛИНИ І ТВАРИНИ

Чому мені подобаються рослини?

Яку користь людям приносять рослини?

Яка рослина — моя улюблена? Чому?

Що я знаю про свою улюблену рослину?

Як я піклуюся про свою улюблену рослину?

Чому я люблю тварин?

Що б змінилося в світі без тварин?

Яка тварина мені подобається найбільше? Чому?

Що мені відомо про мого улюбленця?

Які умови є найсприятливішими
для моєї улюбленої тварини?